

Συνέντευξη | **ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑΥΡΑΚΑΚΗΣ**, καθηγητής► Στη **ΜΙΚΕΛΑ ΧΑΡΤΟΥΛΑΡΗ**

«Η διασταλτική χρήση της έννοιας του λαϊκισμού οδηγεί σε στρεβλώσεις»

Την ώρα που η αντιπολίτευση δαιμονοποιεί ως λαϊκιστικό το κυβερνητικό κόμμα, που έκανε το εκλογικό άλμα από το 4% στο 36,5% των ψήφων, στο ΑΠΘ τρέχει το πρόγραμμα «Populismus» που χαρτογραφεί τον λαϊκισμό σε Ελλάδα, Αργεντινή, Βενεζουέλα, Γαλλία, Ισπανία και Ολλανδία και εξετάζει κατά πόσο μπορεί να ανανεώσει τη δημοκρατία. Ο υπεύθυνος του προγράμματος Γιάννης Σταυρακάκης φωτίζει τις αμφισημίες και τις ιδεολογικές χρήσεις του φαινομένου. Κάστρο, Τσάβες, Κίρσενερ, Λούλα, Ταμπιρέ Βάσκες. Είναι οι πιο γνωστοί σήμερα αριστεροί λαϊκιστές ηγέτες της Λατινικής Αμερικής (ο Φιντέλ βέβαια ξεφεύγει κάπως...). Απεικονίζονται όλοι στη σειρά στα πανό κάποιων διαδήλωσης και θα μπορούσε να δει κάποιος το σχετικό ντοκουμέντο εάν παρακολουθούσε ένα από τα καίρια εργαστήρια του Γιάννη Σταυρακάκη.

Αυτός ο αφοσιωμένος καθηγητής της Σύγχρονης Πολιτικής Θεωρίας είναι από τους σοβαρότερους σήμερα μελετητές της διαπάλης μεταξύ λαϊκισμού και αντιλαϊκισμού που έχει φτάσει να ορίζει, καθώς λέει, τον ιδεολογικό ανταγωνισμό των κοινωνιών μας. Μάλιστα από τις αρχές του 2014, είναι υπεύθυνος στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης του προγράμματος «Populismus: λαϊκιστικός λόγος και δημοκρατία» που χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και από εθνικούς πόρους. Μαθητής του Αργεντινού πολιτικού φιλόσοφου Ερνέστο Λακλάου, ο Σταυρακάκης «συνομιλεί» με μια ευρύτατη βεντάλια στοχαστών: από τον Ετιέν Μπαλιμπάρ μέχρι τον Κόλιν Κράουτς, τον Τζον ΜακΚόρμικ και τη Σαντάλ Μουφ που θα συζητήσουν μαζί του, στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών στις 31 Μαΐου, για την κρίση και τις προοπτικές της δημοκρατίας.

• Η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα και η δυναμική του Podemos στην Ισπανία μοιάζει να έχουν πολώσει τη διεθνή θεωρητική συζήτηση περί λαϊκισμού και αντιλαϊκισμού στα χρόνια της κρίσης. Αλλά και η εκλογική ενίσχυση του Εθνικού Μετώπου στη Γαλλία και της Χρυσής Αυγής εδώ καθιστούν επιτακτικό τον προβληματισμό γύρω από τον ακροδεξιό λαϊκισμό στην Ευρώπη. Μήπως ήρθε η ώρα να ξεκαθαρίσουμε εάν απέναντι στον λαϊκισμό-που-απειλεί-τη-δημοκρατία υπάρχει κι ένας λαϊκι-

σμός-που-μπορεί-να-τη-διορθώσει;

Αυτό συναρτάται με το πώς ακριβώς αντιλαμβανόμαστε τη Δημοκρατία. Ο λαϊκισμός γίνεται εχθρός της, εάν θεωρούμε ότι η δημοκρατία εξαντλείται στην περιοδική έγκριση, από τους πολίτες, της ελίτ που θα τους κυβερνά. Εάν όμως θεωρούμε ότι οι πολίτες έχουν δικαίωμα ουσιαστικής συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων, τότε ο λαϊκισμός μπορεί να θεωρηθεί σύμμαχός της. Ετσι, εάν η δημοκρατία ανάγεται σε έναν ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών

Για τις ελίτ οποιοδήποτε εξισωτικό αίτημα για μεγαλύτερη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων καταδικάζεται ως «ανεύθυνος» και «οχλοκρατικός» λαϊκισμός

ελίτ, τότε, οποιοδήποτε εξισωτικό αίτημα για μεγαλύτερη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων καταδικάζεται ως «ανεύθυνος» και «οχλοκρατικός» λαϊκισμός. Πράγμα που δικαιώνει τις αξιώσεις διακυβέρνησης των ανώτερων στρωμάτων, οι οποίες εδράζονται στην «καινοτόμο οικονομική επινοτικότητα» τους, στην «αριστεία των γνωστικών τους επιδόσεων», στην εξοικείωσή τους με μια συστημική κουλτούρα. Ωστόσο, στις συνθήκες της κρίσης οι περισσότερες από αυτές τις αξιώσεις έχουν απονομιμοποιηθεί και οι πολίτες αισθάνονται πως αυτές οι ελίτ δεν τους αντιπροσωπεύουν αποτελεσματικά. Στην περίπτωση λοιπόν που θεωρούμε ότι τα εξισωτικά αιτήματα των πολιτών δεν υπονομεύουν αλλά αντίθετα ενισχύουν τη λαϊκή κυριαρχία, που παραμένει θεμέλιο των δημοκρατικών πολιτευμάτων, τότε πολλά από τα καταγγελλόμενα ως «λαϊκιστικά» αιτήματα μπορούν να ιδωθούν ως παράγοντας ανανέωσης της δημοκρατικής κουλτούρας.

• Μπορείτε να μας δώσετε παραδείγματα λαϊκισμού με θετικό πρόσημο;

Μπορώ να σας δώσω παραδείγματα που στοιχειοθετούν την πολυπλοκότητα και την αμφισημία του φαινομένου. Διότι υπάρχουν λαϊκισμοί που συμπεριλαμβάνουν και ενσωματώνουν αποκλεισμένες ομάδες, σε αντιδιαστολή με τους λαϊκισμούς που αποκλείουν και ενισχύουν λογικές φυλετικών και εθνικών διακρίσεων. Εχω στο μυαλό μου τους περισσότερους λατινοαμερικανικούς λαϊκισμούς, από τη μία. Σε αυτό το πλαίσιο, ακόμα και κυβερνήσεις που κλήθηκαν να διαχειριστούν κρίσεις αντίστοιχες της ελληνικής –η περίπτωση της Αργεντινής του Νέστορ Κίρσενερ είναι ενδεικτική– έτυχαν ευρύτατης εκλογικής αποδοχής για παραπάνω από δέκα χρόνια, τη στιγμή που το κομματικό σύστημα στην Ελλάδα, και όχι μόνο, μπήκε σε φάση ταχύτατης και ριζικής αποσύνθεσης. Αντιθέτως, από την άλλη, ο ακροδεξιός λαϊκισμός των Λεπέν, πατέρα και κόρης, στη Γαλλία, ή του Χάιντερ στην Αυστρία, που μέχρι πρότινος μονοπωλούσαν τη συζήτηση στην Ευρώπη, συγκροτήθηκε ως επί το πλείστον αποκλείοντας συγκεκριμένες ομάδες –για παράδειγμα τους μετανάστες– από την ίδια την ιδιότητα του πολίτη και τη δημοκρατική διαδικασία.

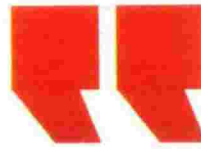
• Ποιος είναι ο κρίσιμος παράγοντας που μετέβαλε το ευρωπαϊκό τοπίο του λαϊκισμού την τελευταία περίοδο; Η κρίση, οι πολιτικές δυνάμεις ή οι ηγέτες;

Ιστορικά, οι λαϊκιστικές κινητοποιήσεις συνδέονταν ανέκαθεν με συγκυρίες κρίσης. Τα τελευταία χρόνια

όμως, με αφορμή τη συγκεκριμένη ευρωπαϊκή κρίση και την αποτυχία των ευρωπαϊκών ηγεσιών να προσφέρουν λύσεις που εκτός από τη νομιμοποίηση των αγορών θα κέρδιζαν και τη νομιμοποίηση των λαών, εμφανίστηκαν νέες πολιτικές δυνάμεις που κλήθηκαν να αντιπροσωπεύσουν την κοινωνική δυσανεξία και τα αντίστοιχα πολιτικά αιτήματα. Δυνάμεις που είτε δημιουργήθηκαν εκ του μηδενός, όπως το Podemos, είτε αναδύθηκαν από αουτσάιντερ του κομματικού συστήματος σε προνομιακούς διαύλους της λαϊκής δυσσυνέτητος, εκφράζοντας την ελπίδα απέναντι στον φόβο. Αυτή είναι η περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ.

• **Μήπως λοιπόν θα έπρεπε να επαναπροσδιορίσουμε τις προϋποθέσεις της έννοιας «λαϊκισμός» ώστε να μη χρησιμοποιείται ως κλισέ και να μην παραπλανάται η κοινή γνώμη;**

Κάτι τέτοιο δεν είναι καθόλου εύκολο, καθώς η έννοια αποκτά μονοσήμαντα αρνητικό φορτίο στη δημόσια χρήση της. Οφείλουμε όμως να αναδείξουμε τις «παράπλευρες απώλειες» της χρήσης αυτής, όλα όσα αποκρύπτεται και αυθαίρετα εξομοιώνει. Μάλιστα αρκετοί πολιτικοί επιστήμονες, έχουμε επιφυλάξεις για το αν ο όρος «λαϊκισμός» είναι δόκιμος όταν αναφέρεται σε κινήματα με πολιτικό λόγο καταφανώς εθνικιστικό, ρατσιστικό ή νεοναζιστικό. Η επίκληση του λαού από τέτοιου είδους κινήματα είναι περιφερειακή ή δευτερεύουσα, και, κυρίως, περιορίζει τον λαό στα όρια μιας φυλετικά προκαθορισμένης κοινότητας αίματος. Αυτό είναι που τα διαφοροποιεί από τον παγκόσμιο λαϊκιστικό κανόνα, στον οποίο ο «λαός» χρησιμοποιείται ως ένα ανοιχτό κά-

Στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς ο «λαϊκισμός» συνιστά τις περισσότερες φορές μια κατασκευή του αντι-λαϊκιστικού λόγου. Αποδίδεται δηλαδή ως κακοήθης πολιτική παθολογία προκειμένου να απονομιμοποιηθεί πολιτικούς αντιπάλους και να περιθωριοποιηθεί επιχειρήματα που αμφισβητούν το status quo

λεσμα αντιπροσωπείας. Επίσης, στα κινήματα αυτά η λαϊκή επίκληση συνυπάρχει με μια ιεραρχική και αυταρχική σύλληψη των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων. Και σε καμία περίπτωση δεν αποσκοπεί στη χειραφέτηση του λαού, παρά μόνο στην αντικατάσταση μιας υποτιθέμενης διεφθαρμένης ελίτ από μια άλλη, «ηρωική», ελίτ την οποία υποτίθεται πως εκπροσωπεί η ίδια η Ακροδεξιά.

• **Παρατηρείται πράγματι ένα οξύμωρο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η χρήση της έννοιας βολεύει αυτούς που την απεχθάνονται. Είδα σε γαλλικό περιοδικό μεγάλη φωτογραφία της Μαρίν Λεπέν που δηλώνει «Λαϊκίστρια, γιατί όχι»;. Πώς το εξηγείτε;**

Εδώ ακριβώς αποκαλύπτεται η ιδεολογική λειτουργία αυτής της έννοιας. Η διασταλτική χρήση της έννοιας του λαϊκισμού οδηγεί σε δύο στρεβλώσεις. Από τη μια πλευρά, λειτουργεί σαν κολυμβήθρα του Σιλω-

άμ για την Ακροδεξιά, η οποία προφανώς προτιμά να ονοματίζεται ως «λαϊκιστική» παρά ως «φασιστική». Από την άλλη πλευρά, εξυπηρετεί τις κυρίαρχες νεοφιλελεύθερες δυνάμεις οι οποίες επιχειρούν να απονομιμοποιήσουν την ίδια τη δυνατότητα της αμφισβήτησης των πολιτικών της λιτότητας. Πώς; Μα τσουβαλιάζοντας κάτω από την ίδια ομπρέλα του «λαϊκισμού» αντιδραστικές δυνάμεις όπως το Εθνικό Μέτωπο και η Χρυσή Αυγή, μαζί με προοδευτικές-εναλλακτικές δυνάμεις, όπως το Front de Gauche, ο ΣΥΡΙΖΑ, το Podemos, το Die Linke κ.λπ.

• **Το ακαδημαϊκό πρόγραμμα έρευνας για τον λαϊκιστικό λόγο εστιάζει και στον «αντι-λαϊκισμό». Γιατί;**

Διότι στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς ο «λαϊκισμός» συνιστά τις περισσότερες φορές μια κατασκευή του αντι-λαϊκιστικού λόγου. Αποδίδεται δηλαδή ως κακοήθης πολιτική παθολογία προκειμένου να απονομιμοποιηθεί πολιτικούς αντιπάλους και να περιθωριοποιηθεί επιχειρήματα που αμφισβητούν το status quo. Εμείς δεν υποστηρίζουμε ότι πρόκειται κατ' ανάγκην για καλοήθη πολιτική έκφραση, ωστόσο διαπιστώνουμε πως δεν μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε a priori ως κάτι παθολογικό, όπως γίνεται συχνά στον δημόσιο λόγο από όσους καταγγέλλουν το «κτίνος του λαϊκισμού» συνηγορώντας έμμεσα υπέρ ενός ελιτισμού που δεν είναι ποτέ λιγότερο «κτνώνδης» αντίθετα, συχνά είναι περισσότερο. Γι' αυτό και σε κάθε περίπτωση οφείλουμε να εξετάζουμε το ιστορικό πλαίσιο, τις ιδεολογικές χρήσεις, και τη συνειδητή ή ασυνείδητη επιστράτευση δημοκρατικών ή αντιδημοκρατικών προταγμάτων.

Ο Χοφστάτερ, ο Διαμαντούρος και ο Σημίτης

ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ εξακολουθεί να κυριαρχεί η αρνητική διάσταση της έννοιας «λαϊκισμός» και όχι η θετική, της χειραφέτησης κ.λπ. Ο Γιάννης Σταυρακάκης αναλύει στην «Εφ. Συν.» την καταγωγή αυτής της θεωρητικο-πολιτικής στάσης. «Η γενεαλογία της έννοιας "λαϊκισμός" έχει τρομερό ενδιαφέρον. Ξεκινά στις ΗΠΑ της δεκαετίας του 1890, ως ένα κίνημα που εκφράζει τα εξισωτικά αιτήματα των αγροτικών και εργατικών στρωμάτων που υφίστανται τις καταλυτικές συνέπειες ενός βίαιου καπιταλιστικού εκσυγχρονισμού. Μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα, η αποτίμηση του κινήματος αυτού, που μάλιστα αυτοπροσδιοριζόταν ως "λαϊκιστικό", υπήρξε ιδιαίτερα θετική, καθώς αναγνωριζόταν ο ρόλος του στην αναζήτηση περισσότερης δημοκρατίας και κοινωνικής δικαιοσύνης.

»Η εικόνα αντιστρέφεται στη δεκαετία του 1950, κυρίως μέσα από το έργο του Ρίτσαρντ Χοφστάτερ, και τότε εμφανίζονται για πρώτη φορά μια σειρά από στερεότυπα που θα συνοδεύσουν τη σχετική συζήτηση μέχρι σήμερα. Πρόκειται για στερεότυπα όπως: η σύνδεση του λαϊκισμού με έναν τύπο ανεύθυνης, ανορθολογικής ακόμα και παρανοϊκής πολιτικής κουλτούρας που σαγηνεύει τους losers του καπιταλιστικού εκσυγχρονισμού.

»Επίσης η γνωστή και σε εμάς "θεωρία των δύο άκρων", καθώς ο Χοφστάτερ ταυτίζει τον προοδευτικό λαϊκισμό του 1890 με τον αντιδραστικό λαϊκισμό του Μακάρθρι. Ολα αυτά γίνονται στο πλαίσιο ενός ακραία δυϊστικού λόγου που αντιπαραθέτει την εξιδανικευμένη εικόνα της αμερικανικής καπιταλιστικής δημοκρατίας, στη δυσφορία και στα αιτήματα των λαϊκών τάξεων, τα οποία και δαιμονοποιεί ως "λαϊκιστικά", με την αρνητική έννοια που πλέον αρχίζει να κυριαρχεί. Όμως εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ ο Χοφστάτερ -που δέχτηκε καταλυτική κριτική γι' αυτό το μάλλον απλουστευτικό σχήμα- δεν δίστασε να κάνει την αυτοκριτική του, τέτοιου είδους δυϊστικά σχήματα εξακολουθούν να κυριαρχούν στη δημόσια συζήτηση, ακόμα και στον ελληνικό χώρο.

»Θα πρέπει ίσως να επαγεγετάσουμε, υπό το πρίσμα αυτό, το σχήμα του "πολιτισμικού δυϊσμού" που εισήγαγε ο Νικηφόρος Διαμαντούρος (και εκφράστηκε πολιτικά με τις "Δύο Ελλάδες" του Κώστα Σημίτη). Είναι το σχήμα το οποίο ερμηνεύει τη διαχρονική εξέλιξη της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας ως μια μάχη ανάμεσα σε ένα "εκσυγχρονιστικό" και ένα "παρωχημένο" ή "λαϊκιστικό" στρατόπεδο. Προφανώς, ούτε ο "εκσυγχρονισμός" είναι a priori πανάκεια, ούτε ο "λαϊκισμός", κατάρα.